

Vrijdag 31 januari 2020

Beste Europeanen,

Vandaag zullen een paar van mijn vrienden huilen, anderen zullen nog steeds razen van woede. Sommigen zullen zich bezatten (met Europese wijn of bier), anderen zetten hun favoriete Europese muziek op of lezen hun favoriete passages uit de Europese literatuur. Ik denk dat ik het maar negeer, doe alsof het een dag als alle andere is, ook al is dat niet zo.

Dat is geen ontkenning of onverschilligheid. Ik treur en rouw om ons vertrek uit Europa net als zij, ik geloof dat het een daad is van misleid masochisme. Maar ik geloof ook dat geschiedenis zich in cirkels voltrekt. Bovendien weet ik dat mijn eigen fascinatie en bewondering voor Europa door het halve land worden gedeeld en dat die zullen blijven bestaan, welke gekkigheid onze regering verder nog over ons uitstort. Ik was een zevenentwintigjarige eurofiel toen we ons in 1973 aansloten bij de EEG; en zevenenveertig jaar later ben ik een nog sterkere eurofiel. Mijn enig voornemen voor dit eerste jaar van onze afvalligheid is dat ik een nog langer deel ervan in Europa zal doorbrengen dan normaal.

De Franse schrijver Barbey d'Aurevilly (1808-1889), die het puriteinse moralisme van het vroeg victoriaanse Engeland duidde, schreef: 'Engeland, slachtoffer van zijn eigen geschiedenis, zette eerst een stap in de toekomst, om zich vervolgens toch weer te verschansen in het verleden.' Die uitspraak gaat

vandaag weer op. Veel van hen die de Brexit propageerden en ervoor stemden verwezen naar het glorieuze verleden van ‘Brittannië’, sommigen gingen helemaal terug naar de Slag bij Crécy in 1346. Er waren er die benadrukten hoe ‘we er in 1940 alleen voor stonden’, een isolement waarin we als natie op ons best waren. Goed, we stonden ‘alleen’, dan wel buiten de mankracht van de hele Commonwealth gerekend – India, Canada, Australië, Nieuw-Zeeland... Maar zoals een andere wijze Fransman, Ernest Renan, het uitdrukte: ‘Je geschiedenis verkeerd hebben is eigen aan het natiedom.’ Dat is heel waar; we kennen allemaal de stichtingsmythe die ieder land nodig heeft. Wat Renan zegt, is nog verontrustender: dat ieder land valse mythen nodig heeft om voort te kunnen.

Generaal De Gaulle sprak tot twee keer toe zijn veto uit over de toetreding van Engeland tot de EEG omdat wij niet *communautair* zouden zijn – we hebben geen gemeenschapszin. Voor een groot deel had hij gelijk. De afgelopen zevenenveertig jaar waren er nauwelijks Britse politici die openlijk hun morele steun gaven aan Europa of die het waagden onomwonden de waarheid te verkondigen: dat dit Europa het grootste politieke succes van onze tijd is. Britse regeringen hadden het alleen maar over economie, het eigen belang. In 1998 schreef ik een roman *Engeland, Engeland*, gesitueerd in de toekomst (zo ongeveer nu), waarin het Verenigd Koninkrijk ervoor stemt om Europa te verlaten, en daarin slaagt door ‘met een zo halsstar-rige irrationaliteit’ te onderhandelen ‘dat ze uiteindelijk geld kregen om op te stappen’.

Als ik op deze weemoedige dag word gevraagd om een nieuwe voorspelling te doen, zou ik zeggen: we zullen terugkeren (als jullie ons dan nog willen hebben). Het halve land houdt niet ineens op met eurofiel zijn omdat de andere helft heeft besloten zich in het verleden te verschansen. Vanaf vandaag zijn we geen remainers meer, maar returners.

Toen ik voor het eerst naar Europa ging, in de late jaren vijftig, ging ik naar een vreemde, licht griezelige plek. Mijn ouders namen mijn broer en mij op jaarlijkse autotripjes mee naar het Franse platteland. Als we heel soms een andere Britse auto zagen, zwaaiden we naar deze medevreemdelingen in een vreemd land. Maar Europa is niet vreemd meer, en de jongeren, die binnenkort aan de macht komen, zijn wel bereid. Je kunt kennis niet ont-kennen, gevoelens niet ont-voelen. De vraag is nu eerst slechts wanneer we weer bij zinnen komen, en vervolgens of jullie ons terug zullen nemen. Ik hoop van wel.

Julian Barnes

DEEL EEN

Engeland

‘WAT IS JE VROEGSTE HERINNERING?’ werd haar weleens gevraagd.

En dan antwoordde ze: ‘Dat weet ik niet meer.’

De meeste mensen namen aan dat het een grapje was, hoewel enkelen haar ervan verdachten spitsvondig te willen zijn. Maar het was haar overtuiging.

‘Ik weet precies wat je bedoelt,’ zeiden gelijkgestemden, die klaarstonden om te verklaren en te vereenvoudigen. ‘Er zit altijd een herinnering vlak achter je eerste herinnering, en daar kun je net niet bij.’

Maar nee, dat was ook niet wat ze bedoelde. Je eerste herinnering was niet zoiets als je eerste beha, of je eerste vriendje, of je eerste kus, of je eerste keer seks, of je eerste huwelijk, of je eerste kind, of het overlijden van de eerste van je ouders, of je eerste plotselinge besef van de vlijmende uitzichtloosheid van het menselijk bestaan – het leek op niets van dat alles. Het was geen concreet, tastbaar ding, dat de tijd in de loop der jaren op zijn moeizame, humoristische wijze misschien zou opsieren met verzonnen details – een wazige nevelflard, een donderwolk, een kroontje – maar nooit kon uitwissen. Een herinnering was per definitie geen ding, het was... een herinnering. Een herinnering nu aan een herinnering een poosje terug aan een herinnering daar weer voor aan een herinnering heel lang geleden. Aldus herinnerden de mensen zich met grote stelligheid een gezicht, een knie waarop ze paardje hadden gereden, een wei in de lente; een hond, een oma, een wollen beest waar een oor af gesabbeld was; ze herinnerden zich een

kinderwagen, het uitzicht vanuit een kinderwagen, dat ze uit een kinderwagen waren getuimeld en met hun hoofd tegen een omgekeerde bloempot waren gevallen die hun broertje als opstapje had neergezet om de nieuwe baby te bekijken (al zouden ze zich vele jaren later gaan afvragen of dat broertje hen in een primitieve opwelling van rivaliteit niet wreed uit hun slaap had gewekt en met hun hoofd tegen die bloempot had gesmakt...). Ze herinnerden zich dat alles vol overtuiging, onweerlegbaar, maar of het nu het verhaal van anderen was, een dierbare fantasie of de vagelijk bewuste poging om het hart van de toehoorder tussen duim en wijsvinger te nemen en er zo hard in te knijpen dat de bloeduitstorting die ontstond zou aanhouden tot de liefde toesloeg - wat de oorsprong en de bedoeling er ook van waren, zij stond er wantrouwend tegenover. Martha Cochrane was een lang leven beschoren, en van haar levensdagen zou ze nooit een vroegste herinnering tegenkomen die naar haar mening geen leugen was.

Zij loog dus ook.

Haar eerste herinnering, zei ze, was dat ze op de keukenvloer zat, die was belegd met van die grof geweven biezenmatten met gaten erin, gaten waar ze met een lepel in kon porren om ze groter te maken, waarvoor ze dan een tik kreeg - ze voelde zich veilig omdat haar moeder op de achtergrond in zichzelf stond te zingen - ze zong tijdens het koken altijd oude liedjes, niet van het soort waar ze op andere momenten graag naar luisterde - en tot op de dag van vandaag rook Martha als ze de radio aanzette en bijvoorbeeld 'You're the Top' of 'We'll All Gather at the River' of 'Night and Day' hoorde, opeens brandnetelsoep of uitjes die worden gebakken, was dat niet heel vreemd? - en door 'vreemd' schoot haar nog zo eentje te binnen: 'Love Is the Strangest Thing', wat haar altijd deed denken aan het abrupt doormidden snijden en sippelen van een sinaasappel - en daar, uitgespreid op de mat, lag haar legpuzzel van de graafschappen van Engeland, en mamma had besloten haar te helpen door

alvast de hele rand en de zee te doen, zodat de omtrek van het land voor haar lag, dat grappig gevormde stuk biezenmat, een beetje als een bolronde oude dame die met gestrekte benen op het strand zat - de benen waren dan Cornwall, al had ze dat toentertijd natuurlijk niet gedacht, ze kende het woord Cornwall niet eens en wist evenmin welke kleur het stukje had, en je weet hoe kinderen zijn met legpuzzels: ze pakken het eerste het beste stukje en proberen dat uit alle macht in de open plek te drukken; waarschijnlijk had ze dan ook Lancashire gepakt en dat gedwongen te doen alsof het Cornwall was.

Ja, dat was haar vroegste herinnering, haar eerste ingenieuze, argeloos geconstrueerde leugen. En vaak had iemand anders als kind dezelfde legpuzzel gehad, en dan volgde er een licht wedijverige woordenwisseling over welk stukje ze het eerst hadden gelegd; doorgaans was het Cornwall, maar soms was het Hampshire, want Hampshire had Wight eraan vast zitten en stak uit in de zee en je kon de juiste plek er gemakkelijk voor vinden, en na Cornwall of Hampshire kwam misschien East Anglia, want Norfolk en Suffolk lagen op elkaar als broer en zus, of klampten zich aan elkaar vast als een pafferig parende man en vrouw, of waren elk de helft van een walnotendop. Dan had je Kent, dat waarschuwend met zijn vinger of neus naar het vasteland van Europa wees: voorzichtig, daarginds zitten buitenlanders; Oxfordshire, dat lepeltje-lepeltje deed met Buckinghamshire en Berkshire plette; Nottinghamshire en Derbyshire als wortels of dennenkegels zij aan zij; de gave zeeleuwronding van Cardigan. Ze konden zich nog herinneren dat de grote graafschappen met duidelijke contouren aan de rand lagen, en als je die had gelegd bleef er in het midden een lastig rommeltje kleinere, vreemd gevormde graafschappen over, en je kon maar niet onthouden waar Staffordshire moest. En dan probeerden ze zich de kleur van de stukjes voor de geest te halen, wat indertijd zo belangrijk had geleken, even belangrijk als de namen, maar nu, zo lang daarna: was Cornwall nou

lichtpaars geweest, Yorkshire geel en Nottinghamshire bruin, of was Nórfolk geel geweest - of was dat z'n zus, Suffolk? En juist dat soort herinneringen waren, ook al klopten ze niet, minder onwaar.

Maar het volgende, meende ze, zou weleens een waarheidsgetrouwe, onbewerkte herinnering kunnen zijn: ze was bevorderd van de vloer naar de keukentafel, en haar vingers waren nu rapper met de graafschappen, preciezer en eerlijker - ze probeerden niet Somerset in de rol van Kent te dwingen - en meestal werkte ze de hele kust af: Cornwall, Devon, Somerset, Monmouthshire, Glamorgan, Carmarthen, Pembrokeshire (want Engeland omvatte ook Wales, dat was de buik van de bolronde oude dame), helemaal terug tot aan Devon, en daarna vulde ze de rest in, om de rommelige Midlands tot het laatst te bewaren, en dan had ze hem af en ontbrak er een stukje. Leicestershire, Derbyshire, Nottinghamshire, Warwickshire, Staffordshire - doorgaans was het een van deze -, waarop haar een gevoel van wanhoop, mislukking en teleurstelling om de onvolmaaktheid van de wereld overviel, totdat pappa, die op dat moment altijd in de buurt scheen te zijn, het ontbrekende stukje op de meest onwaarschijnlijke plek vond. Wat deed Staffordshire nou in zijn broekzak? Hoe was het daar terechtgekomen? Had zij gezien dat het pootjes had gekregen? Dacht ze soms dat de poes het erin had gestopt? En dan schudde ze lachend van ja of van nee, want Staffordshire was terecht, en haar legpuzzel, haar Engeland en haar hart waren weer compleet.

Dat was een waarachtige herinnering, maar Martha bleef achterdochtig; de herinnering was waar, maar niet onbewerkt. Ze wist dat het was gebeurd, want het was verscheidene keren gebeurd, maar in de daaropvolgende versmelting waren de onderscheidende kenmerken van elk afzonderlijk voorval - dat ze nu zou moeten verzinnen, bijvoorbeeld die keer dat haar vader in de regen had gelopen en haar een klammig Staffordshire had teruggegeven, of die keer dat hij het hoekje van Leicester-

shire had geknakt - verloren gegaan. Jeugdherinneringen waren de dromen die je bijbleven nadat je wakker was geworden. Je droomde de hele nacht, of lange, aanzienlijke delen van de nacht, maar bij het wakker worden had je nog slechts de herinnering in de steek gelaten te zijn, of verraden, in de val gelopen, aan je lot overgelaten op een ijzige vlakte; en soms dat niet eens, maar een vervagend nabeeld van de emotie die door dergelijke gebeurtenissen was opgeroepen.

En er was nog een reden voor wantrouwen. Als een herinnering geen ding was maar een herinnering aan een herinnering aan een herinnering, evenwijdig opgestelde spiegels, dan was wat het brein je nu vertelde over wat er toen naar het beweerde was gebeurd, waarschijnlijk vertekend door wat tussentijds was gebeurd. Het was als een land dat zich zijn geschiedenis herinnert: het verleden was nooit uitsluitend het verleden, het was datgene wat het heden in staat stelde met zichzelf te leven. Hetzelfde gold voor de mens, hoewel het proces duidelijk niet rechttoe, rechtaan verliep. Herinnerden mensen die door het leven teleurgesteld waren zich een idylle, of iets wat rechtvaardigde dat hun leven op een teleurstelling was uitgelopen? Herinnerden mensen die tevreden waren over hun leven zich vroegere tevredenheid, of een moment van goed geconstrueerde tegenslag die heldhaftig was overwonnen? Tussen iemands innerlijk en uiterlijk speelde altijd een element van propaganda, van verkoop en marketing.

Voortdurend zelfbedrog eveneens. Want ook al erkende je dit alles, ook al doorzag je de onzuiverheid en verderfelikheden van het geheugenstelsel, dan nog bleef je in zeker opzicht geloven in dat onschuldige, authentieke ding - ja, ding - dat je een herinnering noemde. Op de universiteit was Martha bevriend geraakt met een Spaans meisje, Cristina. De gemeenschappelijke geschiedenis van hun twee landen, of in elk geval het omstreden gedeelte, lag eeuwen terug; maar toen Cristina in een ogenblik van goedmoedige plagerij had gezegd: 'Francis

Drake was een piraat,' had ze geantwoord dat dat niet waar was, want ze wist dat hij een Engelse held, Sir en admiraal was, en derhalve een gentleman. Toen Cristina, meer in ernst ditmaal, herhaalde: 'Hij was een piraat', begreep Martha dat dit de troostrijke zij het noodzakelijke fictie van de verslagen partij was. Naderhand had ze Drake opgezocht in een Britse encyclopedie, en weliswaar stond het woord 'piraat' er niet in, de woorden 'kaperkapitein' en 'plunderen' kwamen wel veelvuldig voor, en ze zag heel goed in dat wie voor de een een plunderende kaperkapitein was, voor de ander best een piraat kon zijn, maar toch bleef Sir Francis Drake voor haar een door deze kennis onbezoedelde Engelse held.

Terugblikkend zag ze dan ook duidelijke en veelbetekenende herinneringen die ze wantrouwde. Wat zou haar helderder en beter bijgebleven kunnen zijn dan die dag op de Landbouwtentoonstelling? Een dag met wufte wolken met stemmig blauw erachter. Haar ouders hadden haar behoedzaam bij de polsen gepakt en haar hoog de lucht in gezwierd, en toen ze neerkwam was het hobbelige gras een trampoline. De witte tenten met gestreepte ingangen, even degelijk van bouw als een pastorie. Een oprijzende heuvel erachter, vanwaar zorgeloze, onverzorgde dieren neerkeken op hun vertroetelde, gehalsterde verwanten binnen de omheining beneden. De lucht bij de achteringang van de biertent naarmate de temperatuur opliep. In de rij staan bij de toiletwagen, waar het bijna net zo rook. Gezag uitstralende kartonnen naamplaatjes die aan knoopjes van geruite Viyella-overhemden bungelden. Vrouwen die zijdeachtige geiten borstelden, mannen die trots op ouderwetse tractoren rondtuften, kinderen die zich in tranen van pony's lieten glijden terwijl op de achtergrond snelle figuren de in duigen gevallen hindernissen weer opbouwden. Mannen van de vrijwillige eerstehulpdienst die wachtten op mensen die flauwvielen, over scheerlijnen struikelden of een hartaanval kregen; wachtten tot er iets misging.